Rasprave o potrebitoj ekonomskoj politici počele su gubiti akademsku razinu. Počeli su udarci „ispod pasa“ što nikako nije dobro za osobni ugled ekonomista, s jedne strane, i, s druge strane, takav oblik komunikacije neće, niti može, iznjedriti potrebna rješenja. Ovaj tekst ima za cilj raspravu „vratiti“ na razinu civilizacijske komunikacije. Ostaje dilema koju neću razmatrati da li je ishodište u političkoj ili gospodarskoj nervozi, te kolika je interakcije između njih?

Neslaganje među ekonomistima daleko je manje nego što se općenito smatra. Na razini pozitivnog, ukoliko se analiza vrši na istim pretpostavkama, razlike u pogledima na ekonomske probleme više su izraz veće ili manje elegancije izraza nego sadržajnih nalaza. Međutim, kada se problemi razmatraju na razini pozitivnog tada razlike mogu biti značajne. Neekonomisti svjedoče rasprave ekonomista na razini normativnog. Općenito u drušenim znanostima, pa samim time i u ekonomiji, ideoligizacija značajno determinira poglede na društvene probleme. Marx je govorio o političkoj ekonomiji, dakle ekonomske politike pojedinih klasa, pa ju je, koja je tada kao i danas bila u funkciji kapital odnosa, kritizirao s poziciji rada kao suprostavljenog interesnog odnosa kapitalu. Međutim, njegov spoznajni genije nije ga zbog „klasnih razloga“ priječio da se divi „razvoju proizvodnih snaga što ga je kapitalizam ostvarivao“. Danas, umjesto tolerancije i objektivnog sagledavanja problema ideologija dominira, pa su, prema tome, rezultati sukladni ideologiji ekonomista. Nije to „hrvatski proizvod“. Do sloma tzv. socijalizma obje strane, građanske i socijalističke, osporavale su jedna drugu kako bi pokzale, po njima dokazale, kako je samo njihov put – ispravan put.

Za Miltona Friedmana teško je reći da je bio tolerantan. Takav odnos su ustrajno provodili čikaški dečki. IMF, WB i WTO samo su institucionalni oblici kroz koje su djelovali i danas, istina manje, djeluju čikaški dečki. Nakon sloma tzv. socijalizma bilo je, upravno moderno i dokaz osobnog moderniteta, prihvatiti neoliberalizam kao izraz najveće – konačne - ekonomske mudrosti. Otuda „preko noći“ cijepanje nacionalnih ekonomista na „stare“ i „nove“. Hrvatska je samo slijedila taj obrazac. Da je ostalo na tome problem bi bio rješiv. Međutim, cijepanje je rezultiralo prestankom komunikacija među sada već podjeljenim ekonomistima. Dakle, umjesto da različitosti povećaju potrebu za komunikacijom ona je prekinula svaku komunikaciju. Tako je ekonomska struka podjeljena iako na jednoj i drugoj strani postoje respektabilni analitičari, ali i oni koji su samo prihvatili ideološku uniformu, a nisu se potrudili da testiraju hipoteze koje zagovaraju (narod bi rekao: pristup doktor rukavina).

Izostanak testiranja pojedinih hipoteza temeljna je karakteristika današnjih događanja ekonomske misli u Hrvatskoj. Tek poneki „usamljeni mohikanac“ ustrajno izučava ekonomsku teoriju i ekonomsku politiku. Velika većina tih ekonomista u javnosti je pribijena na križ, te je dobila naziv - katastrofičari. Naprosto se nije smjelo – željelo – raspravljati o njihovim stavovima. Tu je ne malu ulogu odigrala nespremana i nezainteresirana politika na vlasti. Naime, nekada je na ovim prostorima postojao višedecenijski projekt - „Privredni razvoj“ koji je s hrvatske strane vodio Ekonomski institut u Zagrebu na čelu s profesorom Dragutinom Vojnićem. Taj je projekt bio izvorište mnogih slaganja i neslaganja, učenja, studiranja u zemlji i inozemstvu. Generirao je cijele biblioteke čiji su autori bili hrvatski ekonomisti iz kojih smo učili i tako se kvalificirali da i sami „uđemo“ u to elitno društvo. Upravo je taj Projekt iznjedrio godišnje skupove u Opatiji na kojem je, obvezno, tadašnji premijer, predsjednik SIV-a, iznosio Rezoluciju ekonomske politike za narednu godinu. Ukoliko ste nešto značili to ste dokazivali učešćem na skupu u Opatiji. Jasno, ideologija je imala udjela u cijeloj priči. Međutim, ukoliko listate radove iz tog razdoblja vidjet ćete da je ideologija bila tek kamuflaža za iznošenje ozbiljnih analitičkih nalaza autora. Tzv. Dugoročni program ekonomske stabilizacije također je dio tog projekta. Bilo bi dobro u ovim olovnim vremenima prolistati nalaze tzv. Krajgerove komisije. Zbog generacija koje dolaze želim reći da smo mi na fakultetu pored marksizma učili tadašnju građansku ekonomiju. Međtuim, ideologije radi, građanska teorija bila je „smještena“ u predmet „Matematičke metode za ekonomske analize“, ali i u neke druge predmete, usprkos činjenici da je Katedra za političku ekonomiju imala status elitne katedre. Zato sugeriram mladima da kad im se nađe pri ruci prolistaju stare udžbenike kako bi objektivnije ocijenili stanje obrazovnog sustava u tim vremenima. Nije nevažno da su naši vodeći profesori studirali u inozemstvu, predavali na inozemnim sveučilištima i to na sveučilištima koji su bili vodeći u svijetu. Nije to bila privilegija samo ekonomske stuke.

Na žalost, od uspostave hrvatske neovisnosti prestali smo s dobrom praksom. Ekonomski institut nema takvog dugoročnog projekta koji bi mu omogućavao da na temelju interakcije s ekonomskim fakultetima unaprijedi ekonomsku znanost u Lijepoj našoj. Usput rečeno na ekonomskim fakultetima danas živi u neizvjesnosti značajan broj mladih ekonomista koji bi se sutra mogli naći na ulici. Nekada su ekonomski instituti i fakulteti mlade sposobne stručnjake angažirali u okviu svojih projektata što su mladi iskoristili i tako na najbolji način vratili društvu investirana sredstva uložena u njihovo obrazovanje.

Iz iznesenog slijdi jasan zaključak. U Hrvatskoj ne postoji sustavni rad na ekonomskoj teoriji, odnosno ekonomskoj politici. Zato imamo ishitrene mjere i rješenja koja nisu operabilna ili su pogubna po gospodarstvo. Nabrajanja bi mogla ići u nedogled od samog osnutka hrvatske države. U tim i takvim uvjetima pojavljuju se planovi, prijedlozi, sugestije koje nisu analitički utemeljene. Ne samo to. Tako olako obećana brzina često rezultira nepotrebnim društvenim i osobnim troškovima koji imaju dramatične posljedice po konkurentnost hrvatskog gospodarstva. Ipak, Hrvatska narodna banka je izuzetak i, stoga, nije čudo da guverner centralne banke, ma ko bio, ima veći ugled od ostalih vodećih dužnosnika u Lijepoj našoj.

Stanje u kojem se danas nalazimo nije nastalo preko noći. Ono je sustavno kreirano od 4. listopdada 1993. godine donošenjem Stabilizacijskog programa, kojeg sam odmah nazvao Antiinflacijski i ništa više. Na žalost, vrijeme je pokazalo da sam bio u pravu. Odgovor na pitanje zašto tzv. stabilizacijski program nije nadopunjen razvojnim programom nalazim u činjenici da se je prestalo sustavno raspravljati o problemima ekonomske politike i to u vrijeme kada se sustav mjenjao i kada je potreba za takvim istraživanjima bila najveća. Što više mi smo ukinuli Zavod za planiranje koji je iznjedrio generacije i generacija dobrih i u svijetu priznatih ekonomista. Takva je politika morala, po prirodi stvari, rezultirati stanjem u kojem se danas nalazimo. Stanje u kojem se danas nalazimo je vrlo, vrlo ozbiljno, da ne kažem dramatično.

Za prolivenim mlijekom nema smisla žaliti. Plakanje neće promjeniti postojeće stanje.

Za promjenu postojećeg stanja potrebno je „skupiti“ sva znanja s kojima raspolaže Lijepa naša. Ne radi se samo o ekonomskim znanjima, radi se o svim znanjima. Raspoloživa znanja valja staviti u funkciju dinamiziranja razvoja, dakle ne samo rasta gospodarske aktivnosti, kako bi Hrvatska postala aktivni član EU. Ovako, bojim se, ulazak u EU mogao bi iznjedriti nove traume kojih je uvijek bilo - previše - na ovim prostorima. Dakle, gospodine Jovanoviću založite se za posve nov pristu znanosti i obrazvoanja kako bi znanost i obrazovanje postali poluga razvoja, a ne, kao danas, jalovi trošak.

Gospodine Milanoviću bilo bi dobro da imenujete bar dva suradnika iz redova nepolitičkih ekonomista. Jednom dajte zadatak da oformi tim za gospodarski sustav, a drugom za ekonomsku politiku. Bit će Vam lakše i učinkovitije upravljati hrvatskim brodom u ovoj nekontroliranoj oluji. Investicije same po sebi nisu nužno niti dobre niti loše. Postoje mnoge promašene investicije koje se mogu pokazati pogubnima za naredne naraštaje. Dobro se je uvijek sjetiti izraza – Obrovac. Hrvatska jest rizična zemlja. Jasna i transparentna ekonomska politika značajno smanjuje neizvjesnost a time i rizike koje su, po definiciji, ograničenje svakoj investiciji.